

IMENA NASELJA U BANIJSKOJ OPĆINI DVOR NA UNI

PETAR ŠIMUNOVIĆ

Zavod za hrvatski jezik Hrvatskog filološkog instituta, Zagreb

Na prostoru današnje dvorske općine zbivale su se od kraja 15. do kraja 18. stoljeća neprekinute mijene i smjene starosjedilačkog hrvatskog i novovjekog, pridošlog zajedno s osmalijskim osvajanjima, srpskog pučanstva.

Bilo je vrijedno, na temelju mjesnih imena, istražiti i opisati: je li bilo, i koliko, i kakvih hrvatskih naselja i hrvatske privrede u srednjem vijeku u tom kraju, ili je srpski živalj, kako se katkad neznanstveno tvrdi, dolazio na pusta, neraskršena i neobrađena zemljišta, koje je on branio i privodio kulturi.

U ovom radu pokazuje se kako je u srednjem vijeku dvorsko područje bilo najnaseljeniji prostor ondašnje Slavonije, kako to pokazuju imena naselja tada potvrđena. Količina, starost, razmještaj tih naselja, njihov feudalni i crkveni status, njihova ovisnost o feudalnim gospodarima, te društvena motiviranost imena kao svjetonazor puka koji ta imena stvara i njihovi jezični likovi upozoravaju na starost postanja naselja i imena, na bogatu materijalnu i duhovnu kulturu puka, na staleške i gospodarske odlike, na jezičnu pripadnost tih imena, koja svojim leksičkim i onomastičkim sadržajima i jezičnim likovima odražavaju zemljopisni prostor kojim su motivirani i način življenja na tom tlu, što je također sadržaj tih srednjovjekovnih toponima.

Srpski živalj, koji od kraja 15. stoljeća stalno nalazi pribježište na tom prostoru, naseljava se u već postojeća i velikim dijelom već opustjela naselja, u novoosnovane zaseoke oko njih, te po drugim strateškim prostorima. Imena naselja koja stvara srpski puk bitno se razlikuju od zatečene hrvatske ojkonimije. Njegova su imena motivirana porodično-zadružnim življenjem, patronimskim imenima u množini, te ne označuju, kao naslijeđena imena, odlike tla nego ljude koji na tom tlu žive. Ti patronimski ojkonimi imenuju samo naselja, i to naselja zaselakoga statusa, raštrkanoga, katunskoga tipa, te oblikom imena i njegovim leksičkim i zemljopisnim sadržajem odudaraju od starije hrvatske ojkonimije

na ovom prostoru, gdje se danas nalaze tek bijedni ostaci nekadašnje hrvatske prisutnosti, pogotovu u naseljima uz Unu, u rudogorju oko Gvozdanskog i oko nekadašnjega grada Zrina.

1. Dvorska općina je opkoljena graničnim općinama Glinom, Petrinjom i Kostajnicom, te sa bosanske strane općinom Bosanska Krupa i koritom rijeke Une. S navedenim hrvatskim općinama čine krajinu Baniju. Zbog banske uprave tim područjem, od g. 1704. zvalo se to područje *Banska krajina*, *Banske zemlje*, *Banovina* i *Banija*. Potonje ime, tvoreno od etnika *ban* sufiksom *-ija* (:*ban* + *-ija* > *Banija*),¹ sasvim je prevladalo. Atribut *banski* sačuvao se, među ostalim, u dvorskim ojkonomima: *Banska Struga* i *Bansko Vrpolje*. Ime *Banya* (= "Banska zemlja") navodi se već u 14. stoljeću. Dvorsko područje moglo bi se slikovito obuhvatiti bilima Trgovske i Zrinske gore, odnosno prekriti porječjima rijeke Žirovca, na čijem se utoku u Unu nalazi Dvor, središte općine.

Sva važnija dvorska naselja nastala su uz vodotoke. Uz Žirovac se prostiru: Gornji i Donji Žirovac, Komora, Gvozdansko, Trgovi, Grmušani itd.; uz potok Ljubinu su: Ljubina, Bašići, Devataci, Borojevići; uz Sočanicu su: Sočanica, Rudići; uz Čemernicu: Podunavci, Maleševići; uz Javnicu: Javnica, Kotarani, Nesvanulice; uz Stupnicu: Gornja i Donja Stupnica, Ljeskovac; uz Oraovicu: Oraovica, Riječani, Lotine; uz Goricu: Lazarevići, Riječani; uz Gvoznu je Gvozdansko, uz Zrinčicu je Zrin; uz Divušu je naselje Divuša... Uz Unu i njezine pritoke nalaze se Donji Dobretin, Matijevići, Dvor, Zamlača, Struga, Unčani, Golubovac, Kozibrod, Kuljani, Volinja...

Uočava se kako su mnoga imena potoka postala imena značajnijih naselja: Buinja, Divuša, Čemernica, Grabovica, Javnica, Kirišnica, Kosna, Ljubina, Javomik, Oraovica, Stupnica, Volinja, G. i D. Žirovac. Neki su potoci nazvani po imenima naselja: Majdanski potok (Majdan), Zrinčica (: Zrin), Pedljeвица (: Pedalj) te Sočanica i dr.

U ovom kraju, gdje su tekućice u gospodarskom smislu imale važnu ulogu, mnoga su imena hidronimske motiviranosti. Takva su, uz već spomenuta imena naselja, *Zamlača* (: mlaka), *Kozibrod* (: brod "gaz", "prolaz"), *Kirišnica* ("podvodno zemljište uz tekućicu"),² *Svinjica* (nazvana po zavojitu, svitu koritu),³ *Barnjača* (: bara), *Narda* (: narbt z "zemljište za rtom"),⁴ *Melnice* (: mel "prud", "pijesak"),⁵ *Banska Struga* ("graba", "prolaz", "duboko korito rijeke"), *Mutnica* i *Mračaj* (po kvaliteti vode), *Javnica* (: jama). Nekoja od ovih

¹ Usporedi toponime *Srb-ija*, *Rumun-ija*, *Ćiĉar-ija*, *Vlah-ija*, *Bask-ija* itd. Ime *Banya* (= Banja, tj. Banova zemlja) navodi se uz toponim *Dvor* već u 14. stoljeću. *CD*, 18, 374.

² *Reĉnik srpskohrvatskog knjiŹevnog i narodnog jezika*, Ed. SANU, Beograd 1959. ss (u daljnjem tekstu: *R SANU*), 9, 490.

³ Usporedi česta "sinonimna" imena tekućica: *Krivaja*, *Krivuša*, *Zavojna* i sl.

⁴ Usporedi *Nard* i *Nardska skela* blizu Osijeka, *Nart*, selo u Poljicima i selo oko Samobora, G. i D. *Narta* blizu Čazme, te *Nartak* u susjednoj koŹtanjiĉkoj općini.

⁵ *Melnica* je potok u Zamlaĉi, ali je čest ojkonom u Lici i drugdje. Od toga ojkonomia izvodim etniĉko prezime *Meniĉanin* "koji je iz Me(l)nice" u dvorskoj općini. Prezime pišu *Meniĉanin*.

imena zapisana su već u srednjovjekovnim vrelima, u kojima, npr. u hidronimu *Pounje* (= predio uz Unu), prepoznajemo današnje naselje Unčani, a u imenima *Strger*, *Vzturgar* (= Strugari), čardak na ušću istoimenog potoka, koji se danas zove Srebrnjak.

Količina hidronima daje zornu sliku fizičkog i gospodarskog izgleda ovoga gorovitoga kraja niz čije obronke teku potoci poput riblje kosti ka koritu rijeke Žirovca, od njezina izvora do utoka u Unu, i dolinom potoka Zrinčice.

2. Dvorsko područje već je u srednjem vijeku bilo gusto naseljeno.

2.1. Najstarije toponimijske potvrde datiraju iz 13. stoljeća, kad ovim krajem gospodare knezovi Vodički - Babonići, koji se, nakon proširivanja posjeda na istok, nastanjuju u gradu Blagaju na Sani i počinju nositi pridjevnik Blagajski. Isprave o utvrđivanju dobivenih posjeda spominju g. 1265. *Žirovac* (Sirmouicha) i *Stupnicu* (Stopnicha),⁶ a u Pounju g. 1278. *Vukov* (otok) (Wlkon),⁷ koji se odnosio na unski otok s nekoliko manjih otočića (*Vukova sela* "imanja") nedaleko Struge, od kojih se onaj najveći zove *Vidorijska ada*, po mađarskom liku osobnog imena Vidor⁸ (= Vitus). Godine 1287. spominje se posjed *Ped(alj)* (Pecd).⁹ Ondje je kasnije nastao grad istoga imena, koji je, zajedno s utvrđenim gradovima Zrinom i Gvozdanskim, bio braničem toga područja.¹⁰ U 13. stoljeću zabilježeni su još ovi posjedi: *Ljubina* (Lubugn,¹¹ 1242), *Svinjica* (Zuynnicha,¹² 1282), *Pounje* (Pouona, possessio,¹³ 1278) kod današnjih Unčana, *Javnica* (Jamanicha,¹⁴ 1283) i *Zakopa* (Zakop,¹⁵ 1294).

Ovaj pregršt toponima iz 13. stoljeća na današnjem dvorskom području odnosio se na posjede uz Unu (Pounje) i uz potoke, tj. na zemljišta pogodna za obradu. Svi su toponimi motivirani osobitostima tla, pokazujući tako: koja su to obilježja srednjovjekovnom puku bila bitna, te koja su imena motivirana manufakturnim zanimanjima tamošnjih žitelja, kako je to vidljivo u toponimima Stupnica (u vezi sa stupama za valjanje sukna na potoku, koji je dobio takvo ime). Ti prvi spomenuti posjedi bili su već tada jezgre budućih naselja, u kojima će se u većem ili bitno manjem postotku hrvatsko pučanstvo zadržati do danas.

⁶ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (u daljnjem tekstu: CD), 5, 347-8, iz g. 1287.

⁷ Terras Pouna, insula Wlkow (vjerojatno *Wlkow = Vukov) vocatum, cum allis parvis insulis in flumen Wen existentibus (CD, 6, 278).

⁸ Vidi Lado János, *Magyar utónewkónyv*. Budapest 1972, 274.

⁹ CD, 6, 607, iz god. 1328.

¹⁰ E. Laszowski, *Hrvatske povijesne gradevine*, I, Zagreb 1902, str. 106 (Pedalj-grad).

¹¹ CD, 4, 168, iz g. 1242.

¹² CD, 6, 414.

¹³ CD, 6, 278, iz 1268.

¹⁴ CD, 6, 436.

¹⁵ CD, 7, 185.

2.2. U 14. stoljeću spominje se grad *Zrin*, najprije kao *locus Zyrn*, 1302, a onda kao *castrum (Zyrin, 1328)*¹⁶ oko kojega su prostrani posjedi vlastelinstva Babonića, a u podgrađu su već prije bila podignuta staništa sluga i kmetova, jer se ondje 1334. godine spominje, očito već starija *ecclesia beate Virginis de Zrin*.¹⁷

U isto vrijeme s utvrdom Zrinom spominje se i grad *Pedalj (Pedwar, 1328)*,¹⁸ *Gornja i Donja Javnica (superior et inferior Jamnicza, 1328)*,¹⁹ posjed *Sočanica (Zolchonycza, 1328)*,²⁰ *Podovi /Podovljani (Podunlan, vjerojatno Podoulan, 1328)*,²¹ te posjed *Grandā (Grandya, 1334)*²² kod današnje Divuše, te posjed *Strugari (Vzturgar, 1328)*²³ u predjelu današnjih Matijevića.

Sredinom 14. stoljeća prodaju Babonići svoje zrinsko vlastelinstvo i ono dolazi u posjed knezova Bribirskih. Oni su se tada, upravo po gradu Zrinu, prozvali Zrinskima. Zrinski su postupno uvećavali imanje i popunjavanjem novim posjedima unutar svojih dotadašnjih posjeda. Tako 1347. dobivaju važan posjed *Lešnicu (Leznycha, possessio prope castrum Zyringh)*,²⁴ koji je bio kasnije istaknuti Wasserburg na Uni. Godine 1398. nagodili su se pred mirovnim sucima St. Babonić i Pavao Zrinski o podavanjima u *Banji (Banya "banov posjed")* i *Dvoru* (grafija *Duorch* mogla bi se čitati kao *Dvorec* i odnositi se na tamošnje brdo koje se danas zove *Dvorac*). Imenica *dvor* kao termin u značenju "gospodarstvo", "marof", "majur", "villa", "grandā", ovdje zapravo Hof do Podovljana, prilično je česta u toponimiji nekadašnje zagrebačke županije.²⁵

Toponimi zabilježeni u 14. stoljeću pokazuje s obzirom na one iz 13. stoljeća nove motivacijske skupine: a) topografske značajke *Jamnicza* (: jama), *Podunlan* (ili *Podoulan*) (: *pod* "zaravan na proplanku"); b) fitonimi: *Leznycha* (: *lěš* "šuma"), *Grabrounycha* (: *grabar*); c) odlike zemljopisnog objekta: *Zyrin* (: *zrěti*) "motriti". Imena *Zrin*, *Ozren*, *Prizren* i sl. dobivaju vrhovi koji su prikladni kao zrenici, straže, motrišta, razgledi, od čeg upravo ovdje na više mjesta toponimi *Stražbenica*, *Cezarov razgled*, *Zrin*) i *Pedalj*, koje se ime vjerojatno prvo odnosilo na posjed i bilo je motivirano zemljišnom mjerom: *ped(alj)* kao u mnogih toponima u kojima su imenice: *sežanj*, *stopa*, *noga*, *lakat* i sl. Navedene semantičke skupine koje se odnose na izgled tla, biljni pokrov i

¹⁶ CD, 8, 27, iz g. 1302.

¹⁷ J. Buturac, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*. Starine JAZU, 59. Zagreb 1984, 45.

¹⁸ CD, 6, 607.

¹⁹ CD, 9, 419.

²⁰ CD, 9, 414-416.

²¹ *Ibidem*.

²² CZ, 11/1, 125.

²³ CZ, 11/2, krivo poistovjećen s Banskom Strugom.

²⁴ CD, 11, 436.

²⁵ Za toponim *Banja* v. CD, 18, 374, a toponime s imenicom *dvor* u osnovi: *Dvor* (1597), *Duoran* (1327), *Duorische* (1399), *Duorchnichā* (1249) - sve u nekadašnjoj zagrebačkoj županiji (CZ, 11/1, 100-101).

osobitosti zemljopisnih sadržaja prisutne su u najstarijim toponimijskim slojevima jer su najnaravniji, nejneposredniji načini imenovanja. Prisutna su još dva motiva, i ta se imena odnose na naselja: a) na stanovnike dotičnoga područja: *Zolchonycza*, *Zelchznicza* (= Sočanica < *Selčanica < *Selčani "stanovnici selca"), *Vzturgar(i)* (= Strugari), *Poduntan* (ili *Podoulan* = Podovljani "stanovnici na Podovima") i b) imena koja označuju izravno gospodarska staništa, kao što su *Dourch* (= *dvorec*) i galsko pohrvaćeno ime *Grandya* god. 1328. (= Granda, francuski *grange* "ambar", "farma topuskih cistercita na mjestu današnje Divuše").²⁶ Dva potonja toponima pripadaju imenskom sloju razvijenijeg društvenog poretka, a odraz su svjetovnih (dvor), crkvenih (granda) i uopće posjedničkih (banja = banova) feudalnih prilika toga hrvatskoga kraja u 14. stoljeću.

Svi toponimi 13. i 14. stoljeća koji se navode kao posjedi i gospodarstva već su tada bili začeci naselja, čija su imena s tek neznatnim preimenovanjima preživjela burna stoljeća i uglavnom su sačuvana do danas. Zauzimala su područje uz Unu od Matijevića (Strugari) do Divuše (Grandya), zemljišta na pritocima rijeke Žirovca (G. i D. Žirovac, Ljubina, Sočanica, Javnica), prostor oko Pedlja i uz potok Stupnicu te zemljišta u Zrinskoj zavali. Bili su to najkvalitetniji posjedi na tadašnjim vlastelinstvima pod okriljem utvrde Zrin, na kojima se u to doba spominju župe u Zrinu, Pounju (Unčanima) i Žirovcu.²⁷

Povijest koju onomastičar može odčitati iz imena lokaliteta nalazi potvrdu u povijesnim zbivanjima. Ovaj se pitomi kraj u Pounju razvijao tijekom srednjega vijeka prilično mimo. Sve do 1480. godine većih naseljavanja na prostor današnjeg dvorskog područja nije bilo. Taj prostor bio je u relativno mimom razdoblju srednjega vijeka jedno od najnaseljenijih područja cjelokupne tadašnje Slavonije. Tadanje hrvatsko pučanstvo sačinjavali su seljaci slobodnjaci (*liberi homines*), kmetovi (*coloni marturarii praeddiales*) i neslobodni seljaci (*servi*) bez ikakvih prava. Uz njih je po varošicama bilo trgovaca, obrtnika, a uskoro i rudara po tamošnjem rudogorju. Većinu posjeda držali su plemići, u prvom redu Zrinski i Blagajski, koji su sve više podčinjavali slobodna bratstva i plemenske općine. Sve okrutniji način feudalizacije nailazio je na otpor, koji se očitovao krajem 15. stoljeća, a pogotovu u 16. stoljeću preseljavanjem pučanstva u Bosnu, u tursko područje, te dragovoljno primanje islamizacije i dažbina koje su im očito bile snošljivije.

2.3. U 15. stoljeću nastaju i među posjednicima Zrinskih smutnje oko prava na posjede. Godine 1410. Petar, sin Pavla Zrinskoga, dobiva na upravljanje istočne predjele kojima je pripadalo selo Zrin, te posjedi Gornje i Donje Oraovice (*Rehovna*, 1410)²⁸ i Divuša (*Dewssa, possessio alia parte montis*

²⁶ Na Glavaševoj karti nalazi se jugozapadno od današnje Divuše na Uni. Podatak iz CZ, 11/1, 125.

²⁷ J. Buturac, o.c., 46-48.

²⁸ Godine 1410: *Orehouicha inferior, Orehaucha superior possessio ad castrum Zryn*. Mályusz Elemér, Zsigmondkori oklevéltár II/2. Budapest 1951-1958, 7517. Navedeno po CZ, 11/1, 42.

Zrin).²⁹ Petar je na tom području upotpunjavao svoj posjed kupivši 1451. od vlastelinā iz *Brokunove Gore* [de *Bukunowa (gora)*, 1429]³⁰ posjede *Hudetyn* (1485, današnji *Udetin* u mjesnom izgovoru *Detin*), *Werhpolye* (1485, današnje *Bansko Vrpolje*), *Lesnychu* (1435, danas izgubljeni toponim Lešnica), te *Škrljevo*, *Zbičnju* i *Slivje*,³¹ koji su bili izvan današnjega dvorskoga područja.

U tom kraju nakon 1463. obitelj Zrinski započinje rudarenje, osobito u rudnicima srebra i olova. Tada se podiže Gvozdanski (grad), središte rudokopa, okolnih posjeda i kao obrambena utvrda protiv Turaka, čiji su upadi na ovo područje već bili otpočeli. Stoga se u drugoj polovici 15. stoljeća osim Zrina, Pedlja i Gvozdanskog podižu i druge manje utvrde kao feudalna središta i zakloništa: u Stupnici, Jamnici, Lešnici i na Dobroj Njivi, tj. na unskom otoku kod današnjih Kuljana.

Pod glavna utvrđena feudalna središta pripadali su posjedi i sela, i to:³²

Z r i n : *Divuša* i *Grabovnica*, dok su posjedi Lovča-Selo, Jamomet, Tisovac, Dolinovac, Zapolje, Škriljevo, Bokunova Gora, Preč, Glogovac, Zapolje, Novo Selo prostirali uglavnom na prostoru današnjih općina Kostajnice, Gline i Petrinje.

P e d a l j : *Novi Trg*, *Novo Brdo* (vjerojatno današnji Šamarički, odnosno Zrinski Brđani?), *Hudetin* i *Vr(h)polje*. Ostali navedeni posjedi: Sleven, Jurmanova Sela, Brizje, Vešičje, Komarica dr. došli su pod upravu Pedlja 1488,³³ a nalazili su se na prostoru izvan današnjeg dvorskog područja.

G v o z d a n s k o : *Gvozna* (selo) i *Kneže* (ako se odnosi na dvorske Kneževljane).

S t u p n i c a : *Gornja* i *Donja Stupnica*, dok je Podzavrški na kostajničkom području.

J a m n i c a : *Sočanica*, dok je posjed Trnovac izvan današnjeg dvorskog područja.

L e š n i c a : *Začretje* (semantičkim poistovjećivanjem vjerojatno današnja Zamlaća), *Vukova Sela*, *Javornik*, *Strugari*, dok je posjed Trstenica na današnjem glinskom području.

D o b r a N j i v a : *Volinja*, *G.* i *D. Oraovica*, *Pounje* (= Unčani). Posjedi: Semidrag, Završje, Dravska (villa ad Gora), Grgurovo Selo, Berkis (*ecclesia sanctorum Cosme et Damiani de Berkis*, Buturac, 47; = Berkiševina na utoku Gline) i dr. bili su izvan današnjeg dvorskog područja.

²⁹ CZ, 11/1, 77.

³⁰ *Brokunova Gora* koja se u vrelima često spominje kao središte vlastelinstva, po J. Butureu (*o.c.*, 84) bila je vjerojatno na mjestu današnjih Pavločana kod Jasko.

³¹ Godine 1485. *Zlywe ad Goram pertinens* (CZ, 11/2, 121).

³² I. Kukuljević Sakcinski, *Zrin grad i njegovi gospodari*, Zagreb 1883, 49-50.

³³ I. Kukuljević Sakcinski, *o.c.*, 50-51.

Do kraja 15. stoljeća u vrelima se navode još ovi posjedi: *Zamlachya* (1407, *Zamlača*),³⁴ *Dobrethyn* (1429, *Dobretin*),³⁵ *Germussa* (1434), ako je dvorski toponim od kojega se tamo izvode god. 1774/75. *Germochani*.³⁶

2.4. Početkom 16. stoljeća spominje se ime lokaliteta Katarina (danas u množinskom liku Katarine) na području Donjeg Javornja, za koji se toponim drži da je u vezi s franjevačkim samostanom sv. Katarine, koji je osnovao Nikola III. Zrinski.³⁷ Godine 1509. spominje se u Pounju *Brodski*, jedno od mnogih imena za utvrdu Novi Novi (*Zrinski Novi* i dr.), sjeverno od utoka Sane na lijevoj obali Une. Stoljeće kasnije spominje se utvrda *Goritska*³⁸ (= *Gorička*), koja se 1689. godine sa Zrinom, Gvozdanskim i Pedljom smatra važnom obrambenom utvrdom toga cjelokupnog prostora.³⁹

Navedena toponimija dočkala je turska osvajanja koja započinju padom Bosne 1463, a postaju učestalija krajem 15. stoljeća poslije Krbavske bitke 1493.

Toponimi koje bilježimo u 15. stoljeću uklapaju se u već spomenute semantičke skupine: a) geografske karakteristike tla: *Vrpolje*, *Dobra Njiva*, *Začretje* (: *čret* "močvarište", "mlaka"), *Zamlača* (: *mlaka*), *Novo Brdo*, *Brodski* (: *brod* "pregaz"), *Gorička* (: *gorica*); b) biljni pokrivač (fitonimi): *Oraovica*, *Javornik*, *Gvozna/Gvozdansko* (: *gvozd* "šuma"), *Grmušani* (: *grm*); pojavljuje se mala zoonimska skupina: *Volinja* (: *vol*), te nova posjedovna skupina tvorena od antroponima kojoj pripadaju toponimi: *Vukova Sela*, *Hudetin* (posjed ili sl.), *Dobretin* (posjed), *Banja* (= *Banova), *Kneže* (= Kneževo). Posjedovna značenjska skupina toponima dolazi do izražaja u feudalnom poretku kad imenovatelja manje zanima *kakav je, koliki je i gdje je* dotični zemljopisni sadržaj koji treba imenovati koliko mu je važno istaknuti *č i j i je* dotični posjed. Čestim imenovanjem po vlasniku i česta mijenjanja vlasnika mnoga posjednička imena mijenjala su svoje likove. Tako se nekadašnja Vukovska sela danas nazivaju *Vidorska sela*, a s turskim osvajanjem mnogi lokaliteti dobivaju imena po turskim antroponimima (*Mujino polje*, *Aginac*, *Hasanov grob* i sl.)

Srednjovjekovna dvorska zemljopisna imena nose pretežito geografska obilježja (jama, mlaka, čret, zakop, njiva, gora, svinjica, pod, struga), ističu biljni pokrivač (gvozd, les, grm, lub, grabar, javor, orah), upozoravaju na obradu tla (polje, njiva), svjedoče o naseobinama (selce, dvor, granda),

³⁴ CZ, 11/2, 181 i *Starine JAZU*, 39, 289.

³⁵ *Monumenta Hungariae Historica*, I. Diplomataria 1, 28. Budapest 1857-1948, 293, *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, 3, 1960, 576.

³⁶ E. Laszowski, *o.c.*, 128.

³⁷ *Idem*, 125.

³⁸ Na Glavaševoj karti iz 1673: *Goritska* (CZ, 11/1, 114).

³⁹ Uzme li se u obzir da su se tada na području Gvozdanskog, Majdana, Ljeskovca i Bešlinca (k.o. Rujevac) kopale rude srebra i olova, te su utvrde dobivale na važnosti. Vidi E. Laszowski, *o.c.* 125.

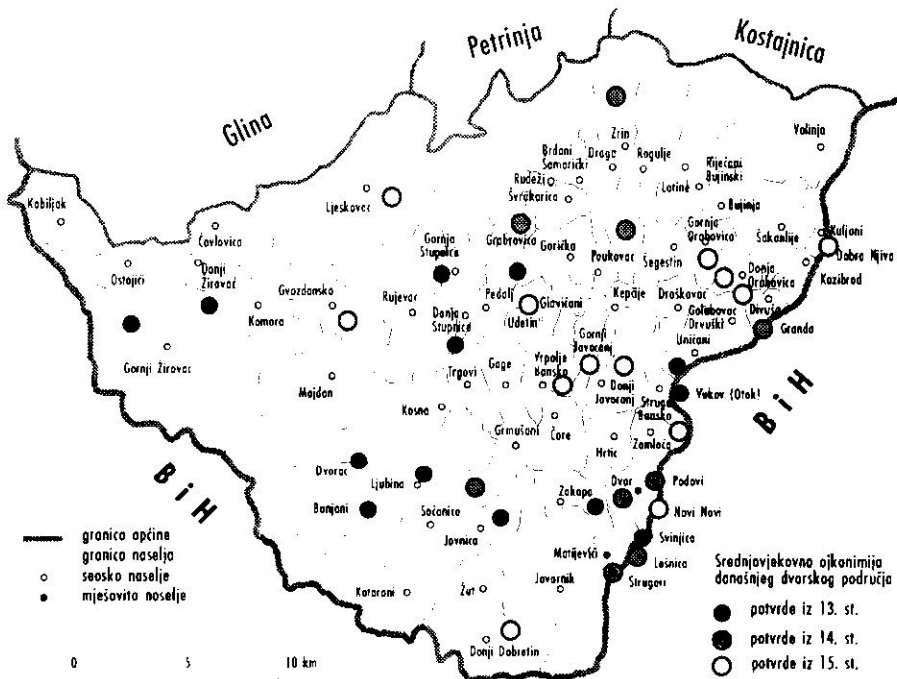
izražavaju obrambenu namjenu na uzvisinama (*Zrin, Gorička*), te imenuju posjedovatelje imanja (knez, ban, *Vuk, Dobreta, Hudeta*).

Gotovo su svi srednjovjekovni toponimi na prostoru današnje dvorske općine hrvatskoga porijekla. Kako imena odabire i oblikuje puk koji tamo prebiva i u jezičnom idiomu kojim se svakodnevno služi, ova imena svjedoče i o nacionalnom sastavu toga pučanstva.

S obzirom na tvorbu ta srednjovjekovna toponimija pokazuje svoje razvijenije likove. Osim toponima *Dvor, Zrin, Granda*, koji su zapravo toponimizirane imenice bez afikslnih dodataka, i množinskog lika *Podovii/Podovljani*, i u ovoj toponimiji prevladavaju tvorenice, i to:

- a. sufiksne izvedenice: *-alj*: *Pedalj*; *-ica*, dodan na pridjevsku osnovu vrši univerbizaciju dvočlanog imena: **Jamna rijeka > Jamnica, *Žirovna rijeka > Žirovnica* (danas Žirovac), **Rijeka sa stupama > Stupnica*, i dalje: *Grabrovnica, Lešnica, Orehovica*; *-ari*: *Strugar(i), -'ani*: **Gvozdani* (od čega: *Gvozdansko*), **Selčani* (od čega: *Sočanica*, v. ovdje Rječnik);
- a.a. pridjevske tvorbe: 1. od osobnih imena: *-jž*: *Banja, Kneže*; *-in*: *Dobretin, Hudetin, -ovo*: *Vukovo*; 2. od topografskih imenica: *-na*: *Gvoz(d)na, Kos(t)na, -ski*: *Gvozdanski, Brodski, Gorička*. Uz te pridjevske likove iščezli su apelativi s geografskim značenjem kao manje obilježeni član u identifikaciji (razlučivanju) zemljopisnog sadržaja: *Gvozna* (*rijeka) *Gvozdanski* (*grad), *Brodski* (*grad), *Hudetin* (*posjed), *Kneže* (*polje) itd.
- b. prefiksne izvedenice: *Pounje, Zakopa, Zamlača, Začretje, Vrpolje*.
- c. dvočlana toponimijska imena: *Dobra njiva, Vukova sela...* te česti atributi gornji (*superior*), donji (*inferior*) uz pojedine ojkonime (*Žirovnica, Orehovica, Stupnica* itd.), koji se javljaju povremeno, neustaljeno i ne možemo ih za ovo razdoblje smatrati postojećim dijelovima dotičnih imena.

Ova srednjovjekovna dvorska toponimija u doba njezina prvoga spomena imenovala je posjede (*possessiones*), gospodarstva (*villae*), male seoske nastambe (*pagi*) i odolijevala je idućim stoljećima njoj nesklone povijesti, pune pustošenja, raseljavanja i naseljavanja, te se održala do danas, kada većina tih toponima imenuje istaknuta naselja današnje dvorske općine. Čak ti ojkonimi imenuju katastarske općine, kojih su među više-manje povijesni trag nekadašnjih posjeda na feudalnim vlastelinstvima. Te katastarske općine, čije začetke naslućujemo u srednjem vijeku, pokrivaju golem prostor današnje dvorske općine

2.5. Sa 16. stoljećem i u povijesnom i u toponimijskom smislu nastaje na prostoru današnje dvorske općine razdoblje neprekinutih ratova s Turcima. Nikola III. Zrinski prodaje nadvojvodi Ferdinandu utvrde *Novi* i *Dobru Njivu* na Uni u nadi da će tako bolje zaštititi svoja imanja u unutrašnjosti podalje od Une. Tada započinje krajiška vojna uprava nad tim područjem i češća turska haranja tamošnjih kmetskih naselja, koja su bila nebranjena, mahom drvena, te lako izložena ognju i razaranju. Zbivala se ta drama sve do kraja 17. stoljeća, do turskoga poraza pred Bečom (1683) i mira u Srijemskim Karlovcima (1699). Mnogobrojna kmetska sela bila su gospodarski opustošena, spaljena i napuštena. Seljaci su postajali turski sužnjevi, ili su bježali prema zapadu i sjeveru, sve do Burgenlanda. Računa se da je godine 1580. samo iz Pounja odselilo u Gradišće oko 40.000 Hrvata. Te su Hrvate doseljene s rijekā Une, Sane, Kupe i Save nazivali po njihovoj staroj postojbini *Wasserkroaten*. Preostalo pučanstvo štitila je, koliko je mogla, krajiška granična straža. Turci su zaredom osvajali Lešnicu, Pedalj (1558), te Kostajnicu i Novi (1566). Doista, polovica 16. stoljeća predstavlja vrhunac turskih osvajanja. Tada nastaju najveći zbjegovi hrvatskog pučanstva s današnjeg dvorskog područja. Onaj puk koji se nije dao u seobu turska je vojska vodila u sužanjstvo. Mnogi su se žitelji

povlačili u unutrašnjost, u šume Zrinske i Trgovske gore gdje su mogli naći pribježište za turskih provala. Njihova su imanja bivala harana, paljena, polja neobrađena ili nepožeta, pa je življenje bilo teško posvuda i za sve. U takvim nedaćama glad je stalan pratilac, a glađu su dolazile bolesti i epidemije te posvemašnja depopulacija Hrvata. Kako je domaće stanovništvo bilo malobrojno i nesposobno da obrani utvrde, vojne vlasti neke od tih utvrda ruše, a u neke dovodi kraljevsku vojsku.⁴⁰

U drugoj polovici 16. stoljeća Turci osvajaju Lešnicu i Novi. Za turskom vojskom dolaze turske obitelji. Iz popisa turskih posada u Novom, Gvozdanskom i Zrinu doznajemo da je taj živalj muslimanski, koji uglavnom čini islamizirano slavensko pučanstvo iz Bosne.⁴¹ Ono se naseljava na selištima Struge, Zamlače, u dolini Javornice i Stupnice. Iz toga razdoblja sačuvani su toponimi iz turske provenijencije i ratnih motivacijskih obilježja: *Pašin Čardak* kod Zrinja, *Čardačišta* kod Draškovca i drugdje, *Kapije* iznad Ljeskovca i blizu Gvozdanskog, brdo *Palanka* "utvrda optočena jarkom" na više mjesta, *Tavani* kod Gornjeg Javornja, *Kuljani* nasuprot utvrde Dobre Njive, koje se ime u to doba gubi i zove *Atlagića kula*, druga *Kulišta*, *Kapije* i *Čardačišta* po cjelokupnom prostoru uz mnoge posjedovne toponime kao što su: *Aginac* ("agin posjed" u Grmušanima), *Pašinac* ("pašin posjed" u Matijevićima), *Odžine njive* (: hodža) u Šegestinu, *Agića njiva* u Zrinu, *Mujino polje* u Javnici, *Čukur* (turski "jama") na nekoliko mjesta po Baniji i drugdje. Uz oznaku posjednika dolaze imenice ratnog semantičkog naboja: *kula*, *čardak*, *kapija*, *palanka*, te apelativi: *polje*, *njiva*, *čukur* (tur. *çukur* "jama"), *tavani* kao obradiva zemljišta i apelativi koji označuju gospodare tih posjeda: *paša*, *aga*, *hodža*, *bešlija*, *kadija*, što sve odslikava dramu toga prostora i toga vremena pod Osmanlijama. Muslimani su ondje imali značajne povlastice, koje su se očitovale u pravu na nasljedni posjed, dok je kršćanski puk bio sve više tlačen: osporavana su mu prava na zemlju, na gradnju kuće, groba, crkve. Velik dio zatečenog kršćanskog pučanstva postupno se islamizira, što se očituje u osobnim imenima koja nose i u očevim imenima koja su narodna i krišćanska: *Ilijas sin Tomaša*, *Džafer sin Ostoje* itd. Muslimani su činili trećinu lokalnoga pučanstva. Ikavski govor muslimanskog življa u Pounju do danas svjedoči o njegovu nacionalnom porijeklu.⁴²

Poslije turskog poraza pred Bečom 1683. muslimansko se pučanstvo povlači, i ono nadošlo, i ono ondje islamizirano. Seli u Bosnu. S njima seli i priličan broj kršćanskog življa koji je na dvorskom području surađivao s turskom vlašću zbog većih povlastica od onih koje je imao u hrvatskih feudalnih gospodara.

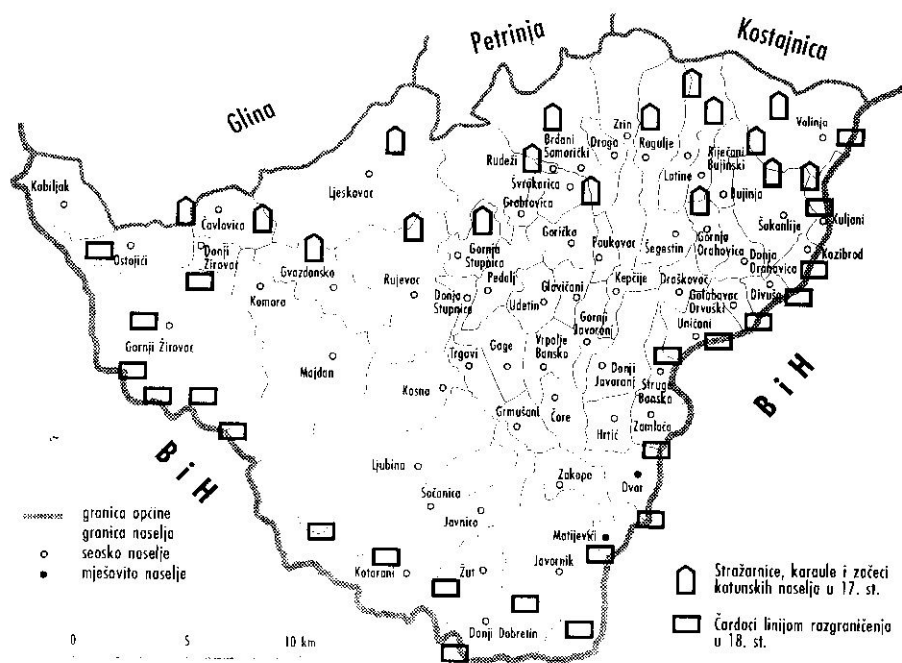
⁴⁰ A. Milinović, Od davnine. *Migracije. Naseljavanje srpskog stanovništva*. Zbornik "Dvor na Uni", 1991, 59.

⁴¹ A. Milinović, o.c., 62.

⁴² A. Milinović, o.c., 62.

2.6. U 17. stoljeću tursko-hrvatska granica protezala se grebenima Zrinske gore.⁴³ Duž te granice Turci raspoređuju nove doseljenike iz Bosne. Oni im grade karaule, stražarnice (usp. tamošnje toponime Stražbenice) i vlastite nastambe, koje su bile jezgre današnjih naselja: *Volinja, Kirišnica, Jovac, Šakanlije* (sa zaseocima), *Bujinski Riječani, Lotine, Dabići, Vukelići, Rogulje, Zrinski Brđani* (sa zaseocima), *Švrakarica, Grabovica, Gorička, Maljkovići, Ljeskovac* (sa zaseocima), *Kulište* (južna kapija prema Gvozdanskom), *Rujevac, Čavlovica, Čukur* (D. Žirovac), *Ostojići, Kobiljak* i dr.⁴⁴

Većina tih naselja spominje se u vrelima tek u 18. stoljeću.

Ovdje valja spomenuti 40-tak čardaka koji se podižu od godine 1694. u kordonu s druge strane na Trgovskoj gori, od Ostojića do Strugara i Korlata linijom razgraničenja po odredbama Karlovačkog mira, a zovu se: *Popova kula* (Ostojići), *Čardačka kosa* (D. Žirovac), *Čardačišće* (G. Žirovac), *Radašnica* (G. Žirovac), *Dugačka kosa* (izvorište Radašnica), *Šašava* (izvorište Gvozne),

⁴³ I. Kukuljević Sakcinski, o.c., 80-86.

⁴⁴ A. Milinović, o.c., 63.

Ljubina, Bulačka Kruška (Banjani, Ljubina), *Bliznica* (brdo Radović), *Gračanica* (izvorište Javnice), *Cezarov razgled* (D. Dobretin), *Oblaj* (G. Dobretin), *Javornik* (ušće Javornika), *Strugar* (Matijevići), *Korlat* (nasuprot Bosanskom Novom), *Makarov brod* (na mjestu Novog Novog), *Žirovac* (na utoku Žirovca), *Matin brod* (mlinište Kozjani između Dvora i Zamlače), *Zamlača* (na selištu), *Struga* (na suhoj otoci, lokalitet Gradina), *Mutnica* (ušće potoka Mutnice), *Stara Kula* (Unčani), *Mlinišće* (Divuša), *Kozibrod, Kuljani, Volinja* (A. Milinović, bilj. 48).

U sjevernom luku pružanja Zrinske gore, u kraju gdje su se otprije nalazila hrvatska naselja i utvrde *Zrin, Gorička, Pedalj, Stupnica, Gvozdansko, Žirovac*, Turci naseljavaju pretežito srpsko pučanstvo, koje je organizirano u porodično-plemenskim zadrugama, što se odražava na imenima novoosnovanih naselja. Njihova su imena porodično-patronimskoga tipa u množini motivirana imenom (nadimkom ili zanimanjem) rodočelnika. Takva su od spomenutih: *Lotine, Dabići, Maljkovići, Ostojići, Vukelići, Rogulje, Šakanlije* itd.

Čardaci koje podiže austrijska vlast krajem 17. i u 18. stoljeću locirani su s druge, južne strane i mjesto njihove gradnje uvjetovano je strateškim razlozima. Oni svojim značenjem nisu privukli pučanstvo da se oko njih naseli ni kasnije. Njihova su imena uvjetovana fiziogeografskim i strateškim osobitostima tla, a ne imenima ljudi koji ih osnivaju. Ti se objekti imenuju drugim tipom imena i njima se označuje drukčiji karakter terena. Katastarske općine koje ondje nastaju izduženijeg su lika: od granice dvorske općine, od hrpta Trgovske gore, od navedenih čardaka do rijeke Žirovca.

Čardaci, kulišta, stražišta, razgledi (kako glasi prikladan termin u imenu čardaka *Cezarov razgled*) podižu se gusto uz lijevu obalu Une od Gornjeg Dobretina i Javornika do Volinje, predjelima koja su bila obitavana od srednjega vijeka i branjena od prvih naleta Turaka na to područje.

Dvorski je kraj bio nekoliko puta pustošen. Smjene pučanstva bile su brojne, slojevite i iz različitih krajeva. One su se osobito često zbivale krajem 17. stoljeća i kroz čitavo 18. stoljeće. Dolazilo je pretežno pravoslavno pučanstvo.

U razdoblju od 1683. do kraja 17. stoljeća bilo je nekoliko doseoba. Spominje se ona za turske protuofenzive 1690. godine. Tada se iz novskog Potkozarja doselilo mnogo srpskog pučanstva. Iz istoga kraja doselilo se tada i Hrvata u područje Zrinskog Novog, Zrina i Divuše. Austrijska vlast naseljavala ih je pretežito u Pounju, uz samu tursku granicu: Dvor, Zamlača, Struga, Unčani, Grabovac, Kozibrod, Kuljani, te oko Gvozdanskog, gdje su se bavili rudarstvom kao i prije u Majdanu i Ljubiji u Bosni odakle su pobjegli. Upravo u Pounju hrvatsko se pučanstvo zadržalo do danas.

Godine 1697. doseljava srpski živalj s Kozare i Sanske doline, te iz Like i Banije. Zbog sumnje u njihovu odanost austrijskoj upravi, austrijska ih vlast naseljava podalje od međudržavne granice koja se proteže Unom i podalje od utvrda, uglavnom na prostore G. Žirovca, Šakanlija i Zrinske zavale, gdje su se tada zasnovala i do danas zadržala mnoga srpska naselja zaselačkoga tipa.

Zrinskopoljsko-novska kapetanija imala je tada 1.000 malih, uglavnom zemljano-drvenih kuća sa 10.000 stanovnika.

Najveću učestalost naseljavanja pratimo u drugoj polovici 18. stoljeća. Tada se doseljavaju bunjevački Hrvati iz Primorja i Like u pretežito hrvatska naselja Zrin i Gvozdansko, te u srpska naselja: Gage, Trgove i Bešlinac. Za austrijsko-turskog rata 1716-1718, kad je Pounje opet pripalo Turcima, iselilo se trajno 2.500 Hrvata, tako da je u Pounju ostalo tek 70-tak hrvatskih obitelji.

U isto vrijeme iz Podgrmeča, Potkozarja i srednje Bosne dolazi na dvorsko područje 10.000 srpskih doseljenika. Godine 1768. na ovom je području bilo 869 kuća srpskih graničara sa oko 9.000 stanovnika, dok je u hrvatskim i mješovitim selima bilo 430 kuća hrvatskih Krajišnika sa 5.000 stanovnika. Tu demografsku sliku dopunilo je naseljavanje za tzv. Laudanovog austrijsko-turskog rata 1788-1791. Seoba je bilo i kasnije. Popis iz 1800. bilježi na dvorskom području 15.000 stanovnika, od čega je bilo tek 30% Hrvata.⁴⁵

2.7. Nova dvorska naselja spominju se tek od 1774/75. na jozefinskim kartama u Austrijskom ratnom arhivu.⁴⁶ Ta su naselja karakteristična po tipu ustroja (raspršene gradnje i zaselačkog statusa). Ona su karakteristična i po imenima koja su patronimskoga postanja s pluralnim likovima te najprikladnije imenuju takva porodično-zadružna naselja koja nastaju naglo, odjednom i nazivaju se po rodočelniku dotične naseobinske skupine.

U Austrijskom ratnom arhivu godine 1774/75. prvi put su spomenuta još ova naselja: *Beschlinaz* (= Bešlinac), i *Leszkowacz* (= Ljeskovac), vjerojatno starija naselja na mjestima srednjovjekovnih rudokopa.

Ostala dvorska imena naselja s jozefinskih karata iz 1774/75. godine razvrstali smo u ove semantičke skupine:

1. izgled tla (zemljopisni termini u ojknonimima): *Draga* "udol", *Hertich* (= rtić, rt), *Kozybrod* (: *kozal* i *brod* "prijelaz"), *Kirišnica* (= poloji uz rijeku), *Struga* ("graba", "riječno korito").
2. objekti gospodarstva: *Maidan* (: majdan "rudnik").
3. fitonimi u ojknonimima: *Rujevacz*, *Javorain/Javorani*, *Leszkowacz*.
4. zoonimi u ojknonimima: *Kobiliack*.
5. druge značajke zemljopisnog sadržaja u imenima: *Divussa* (: *div/dik* "divlji, silovit" za ime potoka), *Kosztna* (: *kost*, za ime potoka).
6. etnici u ojknonimima (motiviranost mjestom gdje dotični ljudi borave): *Bergyani* (Brđani), *Gredgiani* (Gređani), *Glavicani* (Glavičani), *Komorani*

⁴⁵ A. Milinović, o.c., 70. Ovdje se služim njegovim podacima.

⁴⁶ *Josephinische Aufnahmen im Österreichischen Kriegsarchiv*. Wien. Ekscerpirano iz navedenog djela G. Heller, *Comitatus Zagrabienensis (CZ)*. Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie A: *Die historischen Ortsnamen von Ungarn*. Band 11/1-2. München 1982.

(1806. Komorani; 1897. Komora), Kotarani (: kotar(a) "ograda"), Kuljani (: kula).

7. ojkonomi od antroponima s posjedovnim značenjem: *Beschlinacz* (Bešlinac), *Chavlovicza* (osobno ime Čavlo), *Drasskovacz* (Draškovac, od imena Draško), *Golubovacz* (Golubovac, od osobnog imena Golub), *Paukoucz* (Paukovac, od osobnog imena Pauk), *Szrakavicza* (Srakavica, od osobnog imena Sraka/Svraka).

Ojkonomi *Szegesztin* (danas Šegestin) i *Zuth* (današnji Zut) nejasnoga su postanja.

Tim ojkonomima koji se prvi put spominju krajem 18. stoljeća dopunjuje se prostor današnjih katastarskih općina na cjelokupnom dvorskom prostoru.⁴⁷

⁴⁷ Izostaju jedino katastarske općine s patronimskim ojkonomima: *Ostojići*, *Rudeži*, dok *Bešlinac* (Rujevac), *Drljače* (G. Žirovac), *Glavičani* (Grabovica), *Gredani* (Gorička), *Kirišnica* (Šakanlije) i *Mračaj* (G. Žirovac) nemaju katastarske općine.

Upravo u to doba u toku Laudanova rata (1788-1790)⁴⁸ doseljavaju mnoge prebjeglice iz Bosne. Ti su doseljenici s kozaračkog okružja i mahom srpske nacionalnosti. Oni ne osnivaju nijedno značajnije naselje, već stvaraju male zaseoke oko već postojećih naselja a nazivaju ih po prezimenu (ili nadimku) rodočelnika u množinskom liku. Ta mala rasuta naselja odražavaju svojim imenima porodično-zadružni značaj. Bilo je naravno očekivati da će se ta nova naselja smjestiti na zemljištima koja su im omogućivala ratarsku i stočarsku privredu, zato ih najviše nalazimo oko već postojećih: *Goričke, G. Žirovca, Gvozdanskog, Ljeskovca, Rujevca, Šakanlija*.

Imena novonastalih naselja srpskih doseljenika imaju drukčiju strukturu i drukčiju motiviranost od imena starijih naselja na ovom prostoru.

Potpuni popis dvorskih naselja zabilježio je sredinom 19. stoljeća V. Sabljar (Miestopisni rječnik kraljevinah Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije, Zagreb 1866). Iz toga popisa obaviješteni smo i o konfesionalnoj zastupljenosti pučanstva dvorske općine sredinom 19. stoljeća (1857). Tada je etnička slika stubokom izmijenjena. Katoličko pučanstvo nalazilo se još u ovim selima: Divuša (12 kuća sa 96 stanovnika), Golubovac (15 kuća sa 141 stanovnikom), Kozibrod (18 kuća sa 159 stanovnika), Kuljani (20 kuća sa 432 stanovnika), te Zrin (85 kuća sa 620 stanovnika). Ova statistika pokazuje da su katolička sela u današnjoj dvorskoj općini imala tada 193 kuće i 1858 stanovnika, tj. prosječna je obitelj imala 9,7 članova. Vjerska struktura pučanstva kako se iskazuje godine 1869. u popisu Dvorske satnije, u kojoj je bilo 17 poreznih općina upozorava na prisutnost katolika u Dvoru, i to 175 naspram 529 pravoslavnih; u Strugi 231 naspram 7 pravoslavnih, u Unčanima 254 naspram 7 pravoslavnih, u Zamlači 140 naspram 57 pravoslavnih. U ostalim poreznim općinama Dvorske satnije bilo je u kudikamo pretežitom broju pravoslavno pučanstvo. Sveukupno je bilo 6.069 stanovnika od čega 5.269 pravoslavaca i 800 katolika.⁴⁹ V. Sabljar pak konfesijski miješano pučanstvo navodi u ovim naseljima: Gvozdansko (200 pravoslavnih i 125 katolika), Rujevac (450 pravoslavnih i 21 katolik), Kosna (300 pravoslavnih i 60 katolika), Majdan i Čelarac (78 pravoslavnih i 42 katolika). U Dvoru je katoličko pučanstvo bilo u manjini, ali se pravi odnos ne da razabrati jer su u Dvor bila uključena i neka druga naselja. U navedenih 6 naselja s miješanim stanovništvom bilo je 849 pravoslavaca i 520 katolika.

Ostala naselja imala su gotovo isključivo pravoslavno pučanstvo.⁵⁰

⁴⁸ Uspomena na generala Laudana sačuvana je u topnimu *Laudanov šanac* (njem. *Schanze* "šanac, opkop") nasuprot Bosanskom Novom u Matijevićima. Vidi A. Milinović, *Na udaru turske ekspanzije*. Zbornik "Dvor na Uni", 1991, 143-144.

⁴⁹ M. Valentić, *Stanovništvo u posljednjoj etapi povijesti Vojne krajine*. Zbornik "Dvor na Uni", Zagreb 1991, 159.

⁵⁰ Godine 1914. istražen je po tadašnjim općinama broj pravoslavnog (srpskog) i katoličkog (hrvatskog) pučanstva. Ti su rezultati: Dvor - 11.462, od toga 10.367 Srba i 1.095 Hrvata; Divuša - 5.276, od toga 4.382 Srba i 894 Hrvata; Rujevac - 10.555, od toga 9.882 Srba i 673 Hrvata; Zrin - 3.164, od toga 2.197 Srba i 967 Hrvata; Žirovac - 6.072, od toga 6.063 Srba i 9 Hrvata. V. Igor Karaman, *Stanovništvo i privreda od*

2.8. Broj Hrvata u selima s pretežito hrvatskim i u selima s miješanim stanovništvom od tada se sve više smanjuje. U općem šematizmu katoličke crkve u Jugoslaviji (Zagreb, 1974) navodi se u župi Divuši 1.460 duša, u Gvozdanskom samo 147, dok je župa Zrin raseljena.⁵¹ Sredinom 19. stoljeća udio Hrvata iznosio je tek neznatno iznad 14% svekolikog žiteljstva. Bilo je to za 4% više od današnjeg udjela Hrvata u stanovništvu dvorske općine, koji iznosi oko 10%. Ova statistika upozorava na to da je u procesu raseljavanja postotak raseljenih Hrvata iz dvorske općine bio veći od postotka raseljenih Srba. Hrvatsko pučanstvo najbolje se održalo u Pounju, te donedavno u Zrinskom polju (Zrin) i po rudogorju oko Gvozdanskog, upravo tamo gdje su im već u srednjem vijeku bile župe zapisane početkom 14. stoljeća.⁵²

3. Motiviranost novovjekih ojkonima na današnjem dvorskom području:

3.1. Imena naselja koja se spominju od dolaska Turaka na dvorsko područje mogu se s obzirom na motiv postanka razvrstati u dvije skupine:

I. Ojkonimi motivirani a) zemljopisnim značajkama kraja i b) objektima kao odrazu čovjekove djelatnosti.

II. Ojkonimi motivirani imenima ljudi koji obitavaju u tom kraju.

Prva skupina ima pretežito u osnovi imena zemljopisni termin i/ili topografsku imenicu te fitonim ili zoonim. Imena te skupine razvrstavamo u ove potskupine:

1. izgled tla: Hrtić, Kozibrod, Narda, Ravnice (Unčani), Vrpolje, Zakopa, Tavani, Gorička, Previja.

1.1. udoli: Dabruša (: dabar "dolina"), Dabrovica, Draga Zrinska, Dolovi.

2. hidronimi: Bãrnjača (: bara), Javnica (: jama), Jarek, Kozibrod, Melnica (: mel), Struga, Zamlača (: mlaka).

2.1. obilježja tekućica: Bujina, Divuša, Čemernica, Ugljarica, Kamešnica, Bukova voda, Gvozna, Kirišnica, Strugar, Kosna, Ljubina, Mračaj, Mutnica, Svinjica, S(a)panjska vrela, Žirovac.

3. biljni i životinjski svijet

3.1. fitonimi u imenu: Grabovac, Grabovica, Javornica, Javoranj, Ljeskovac, Oraovica, Rujevac, Jovac.

3.2. zoonimi u imenu: Kobiljak, Švrakarica, Volinja, Vučjak.

Tim i takvim imenima očituju se zemljopisne značajke kraja. Lokaliteti s tim i takvim imenima redovito su davno imenovani, najčešće kao

razvojačenja do prvog svjetskog rata (1881-1914). Zbornik "Dvor na Uni", Zagreb 1991, 187.

⁵¹ *Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji. Zagreb 1974, 99.*

⁵² J. Buturac, o.c., 45-46.

posjedi, a onda kao naselja. Tako imenovana naselja imaju uglavnom status sela i središta su katastarskih općina.

4. imena naselja nastala čovjekovom djelatnošću: Dvor, Majdan, Čukur, Komora, Trgovi, Stupnica, te toponimi *Mlinišće*, *Čardačišće*, *Kulište* odražavaju privredni i vojni karakter prostora.

Spomenimo da se južno od Dvora nalaze toponimi *Gradina* i *Crkvina* koji upozoravaju na davne tragove obrambenoga i crkvenoga života oko nekadašnjeg Novog Zrinskog, te toponimi i njihove povijesne potvrde *Melnice* (: mēlʒ), *Mlinišće*, *Lešnica*, *Začretje*, *Jarek*, *Banja*, *Verhpolje*, *Grabrovica*, *Hertić*, *Leskovac*, *Hudetin*, *Srakarica*... koji jezičnim likovima upozoravaju na stariji govorni supstrat u ovom dijelu Pounja.

5. Etnički ojkonomi izvedeni od zemljopisnih termina ili toponima: *Brđani* (: brdo), *Bujinci* (: Bujina), *Glavičani* (: Glavica), *Gredani* (: Greda), *Grmušani* (: Grmuša), **Gvozdani* (: Gvozna), *Kuljani* (: kula), *Meničani* (: Menići, Rujevac), *Podunavci* (: Podunavlje, Dobretin), *Riječani Banski*, *Riječani Šakanlijski* (: rijeka), *Stamolije* (: Stambol), *Unčani* (: Una/Pounci), *Dolinari* (: dol, G. Žirovac), *Komorani* (: komora), *Kotarani* (: kotara "staja").

Za razliku od prethodnih skupina imena koja su bila motivirana značajkama tla i onima na tlu, ojkonomi ove podskupine označuju u prvom redu ne odlike lokaliteta, tla, nego identificiraju "ljude koji žive tamo ili potječu s dotičnoga predjela, pokrajine ili naselja koje je sadržano u ovakvu ojkonomu". Ti su ojkonomi važni pokazatelji na kakvu prostoru žive ili iz kojega kraja potječu ljudi koji žive u dotičnom naselju. Za razliku od prethodne četiri podskupine imena, imena ove skupine odnose se isključivo na naselja.

Gotovo bismo mogli ustvrditi da koliko god imena prvih podskupina oslikavaju zemljopisni prostor, toliko imena potonje podskupine oslikavaju njegovo naseljavanje.

Po tome se ti etnički ojkonomi uvelike približavaju ojkonomima iduće skupine.

3.2. Ojkonomi antroponimijskoga postanja:

Osim danas službenih imena, uzeta su i ona koja se spominju u povijesnim vrelima, povijesnim zemljovidima i na sekcijским kartama. Velik broj takvih imena imenovala su zaseoke ili dijelove unutar već postojećih naselja, pa su se mnogi zaseoci ugasili, a imena ostala da svjedoče o njihovoj nekadašnjoj prisutnosti.

Takvi ojkonomi čine dvije podskupine:

3.2.1. Ojkonomi od patronimskih prezimena na *-ići*: *Adamovići* (Šegestin), *Bašići* (Ljubina), *Borojevići* (Ljubina), *Brajinovići* (Bujinja), *Cvetojevići* (Grmušani), *Ćorići* (Šakanlije), *Čorkovići* (G. Žirovac), *Dabići* (Rogulje),

Dajići (Ljeskovac), *Božići* (D. Žirovac), *Đurašinovići* (Čavlovica), *Gajići* (Ostojići), *Kljaići* (Rujevac), *Kovačevići* (Šakanlije), *Krnjajići* (G. Žirovac), *Kukići* (Gorička), *Lazarevići* (Šakanlije), *Lovrići* (G. Sočanica), *Ljubišići* (G. Stupnica), *Maleševići* (Sočanica), *Maljkovići* (G. Stupnica), *Matijevići*, *Medakovići* (Gorička), *Miletići* (Udetin), *Milići* (D. Sočanica), *Milićevići* (Gage), *Milići* (Javnica), *Miljkovići* (Šakanlije), *Miljevići* (Čavlovica), *Mrđenovići* (Zut), *Niševići* (: Nišo < Nikola, Kepčije), *Nožinići* (Bujinja), *Ostojići*, *Preradovići* (Rujevac), *Rudići* (Sočanica), *Suzići* (G. Žirovac), *Španovići* (G. Žirovac), *Tadići* (Ljubina), *Trivanovići* (Dobretin), *Vanjići* (Čore), *Vrajtovići* (Ostojići), *Vučinići* (Gorička), *Vukelići* (Rogulje), *Zlatovići* (Ljeskovac).

Većina navedenih patronimskih ojkonima na *-ići* tvoreni su od osobnog imena ili nadimka. Od svih navedenih ojkonima samo dva (*Matijevići* i *Ostojići*) imaju status sela, a svi ostali status zaseoka ili dijela sela kojemu administrativno pripadaju.

Naselja s takvim tipom imena mlađa su, nastala za jakih migracija i u njima živi uglavnom srpsko pučanstvo.

3.2.2. Ojkonimi od prezimena i nadimaka u množinskim likovima: *Arbutine* (Goričke), *Arbutine* (Vrpoljske), *Beke* (: Béko < Berislav ili sl., Rujevac), *Crnobrnje* (Šakanlije), *Čuglji* (G. Žirovac), *Čore*, *Devetaci* (Ljubina), *Drljače* (G. Žirovac), *Dupale* (Rujevac), *Gage* (: Gaga < Gavriilo), *Galijaši* (G. Žirovac), *Glušci* (G. Žirovac), *Grive* (Čavlovica), *Jurošani* (Javoranj), *Lotine*, *Ljljci* (G. Žirovac), *Mage* (: Marko i sl., Rujevac), *Miljedrazi* (: Miljedrag, Vrpolje), *Nesvanulice* (Sočanica), *Rakasi* (: Rak, Dobretin), *Rogulje*, *Rudeži* (: Rudo), *Serbule* (: Servo/Serbo + -ul, Kosna), *Šute-Šepe* (Rujevac), *Zuberi* (Ljeskovac).

I u toj podskupini antroponimijskih ojkonima pojavljuju se množinski likovi. Ojkonimi sadržavaju u svojem sastavu najčešće obiteljski nadimak ili hipokoristično ime. Od navedenih ojkonima samo se pet imena odnose na sela, a ostala na zaseoke.

3.3. Ojkonimi od antroponima koji označuju zanimanja dotičnih stanovnika: *Šušnjari* (Ljeskovac), te *Kepčije* i *Šakanlije* ("z djelari"). Dvorskih prezimena sa sadržajem njihovih nekadašnjih nositelja kudikamo je više: *Bešlinac*, *Lončar*, *Kovačević(i)*, *Končar*, *Kulundžić*, *Mutavdžija* ("tkalac mutapa"), *Puhar*, *Samardžija*, *Stupar* itd. Ona također oblikuju sliku nekadašnje manufakturne djelatnosti u dvorskim selima.

3.4. Ojkonimi koji odražavaju vlasnost osobe nad posjedom (naseljem): *Bešlinac*, *Golubovac*, *Švrakarica*, *Čelarac*, *Čavlovica*, *Radašnica*, *Paukovac*... Ta imena nastala su univerbizacijom od dvočlane imenske sintagme: *Čelarov*, *Švrakarov*, *Bešlinov*, *Paukov*, *Golubov*... (posjed).

3.5. Složena imena sa sadržajem pripadnosti antroponimnom sadržaju: *Arbutine Goričke, Arbutine Vrpoljske, Bešlinac Rujevački, Preradovića Brdo* (Rujevac), *Stanić-Polje* (G. Javornik), *Šestino Brdo*.

4. Dvorska otkonimija pokazuje dvojaka obilježja, koja se razlikuju s obzirom na vrijeme postanka imena, s obzirom na status i tip naselja i s obzirom na imena koja se tim naseljima pridružuju.

U jednoj su skupini naselja čije je postanje zasvjedočeno u srednjem vijeku unutar vlastelinstava Blagajskih i Zrinskih. Ta imena, čije su potvrde u vrelima stare, srednjovjekovne, motivirana su zemljopisnim značajkama dotičnoga objekta. Ona izražavaju karakterizaciju toga zemljopisnog sadržaja, kao da daju odgovor š t o imenovati: *Pedalj, Dvor, Draga, Grandā, Divuša*. Ona daju deskripciju zemljopisnog sadržaja koji imenuju odgovarajući na pitanje k a k a v je to zemljopisni sadržaj: *Dobra Njiva, Zrin, Gvozna, Orehovića* itd. Ona određuju lokalizaciju zemljopisnog sadržaja i daju odgovor na pitanje g d j e se imenovani objekt nalazi: *Pounje, Vrpolje, Zamlača, Začretje, Zakopa*. Ta imena, konačno, određuju pripadnost dotičnom zemljopisnom sadržaju kao odgovor na pitanje č i j i je dotični posjed, gospodarstvo i sl.: *Hudetin, Dobretin, Kneže, Gvozdanski, Vukova sela* itd.

Taj neutralni način imenovanja ističe prirodne značajke tla, organiziranu ljudsku djelatnost (*Stupnica, Grandā, Dvor*), zaposjedanje zemljišta (*Kneže, Hudetin*). Takva je toponimija naravna po sadržaju i rana po postanku. Ona se pridružuje svim vrstama zemljopisnog sadržaja, od kojih se neki razvijaju u naselja. Ta naselja potvrđena na dvorskom prostoru već u srednjem vijeku ustrajala su u svojoj postojanosti i u postojanosti svojih imena kroz burna stoljeća krajiške povijesti i do danas se očuvala kao značajnija naselja toga prostora.

Za tih dvadesetak srednjovjekovnih naselja postojalo je nekoliko župa. Iz popisa godine 1334. navode se župe u Zrinu, Pounju (Unčanima) i Žirovcu, a u popisu iz godine 1501. spominju se još i u Grandi (kod Divuše), te župe Gvozdna, Pedalj i Dobra Njiva.⁵³ Razmještaj tih župa uz Unu i oko utvrda u unutrašnjosti (Zrin, Gvozdna, Pedalj) svjedoči kako je upravo u tim naseljima neprekinuto živjelo i do danas, u većini ili u ostacima, zadržano katoličko pučanstvo.

Naselja koja se u vrelima spominju prvi put krajem 18. stoljeća, i kasnije, imaju drugi tip imena. Ta su imena uglavnom antroponimnoga postanja, nastala mahom od prezimena, obiteljskih ili individualnih nadimaka, uvijek su u množinskom liku, kao patronimska i etnička imena na *-jani* (*Jurošani, Komorani*), *-ari* (*Šušnjari*) ili na *-ci* (*Bujinci*). Taj tip imena označuje samo naselja i ne odnosi se na druge vrste zemljopisnog sadržaja. Ta imena predstavljaju patrijarhalno-zadružni ustroj obitelji. Takva imena nastaju za jakih migracija, iz nužde za brзом identifikacijom nastale nascobine, a najlakše su prepoznatljiva kad identificiraju ljude tih novonastalih naselja, a od ljudi

⁵³ Idem, 48-49.

najnaravanije je u patrijarhalnoj hijerarhiji oblikovati ojkonom imenom ili nadimkom rodočelnika dotične zadruge, te množinskim likom toga imena obuhvatiti sve ljude koji su u kakvoj (rodbinskoj ili kakvoj drugoj podređenoj) vezi. Ta su naselja mlađa, zaselačkog, raštrkanog ustroja, smještena oko već postojećih naselja, na mjestima gdje niču ili se obnavljaju značajna utvrđišta, a okolnosti tla na kojem se nastanjuju određuju im, uz ratničku službu, i druge mogućnosti privrednog zanimanja.

Imena takvih naselja ne odražavaju odlike tla. Ona identificiraju ljude. Njima su slični ojkonomi etničkoga postanja na *-jani*, *-ci*, *-ari*, koji su postanjem također mlađi. Ova mlađa ojkonomija odnosi se i na mlađa naselja zaselačkoga tipa i rasutoga ustroja. U tim naseljima uglavnom živi na dvorskom prostoru srpsko pučanstvo. Ta mlađa ojkonomija pokazuje do danas neustaljenost svojih likova,⁵⁴ kao što i zascoci na koje se ta imena odnose ne pokazuju ustaljenost naselja, pa su mnoga raseljena, napuštena, ugasla.

5. Osim jezičnih kriterija kojima otkrivamo značenje i porijeklo imena, kojima doznajemo njihovu jezičnu pripadnost, dijalekatske likove i vrijeme njihova nastanka i pojedinih jezičnih mijena u njima; kojima utvrđujemo učestalost, razmještaj, tip i strukturu imena, te obilježja zemljopisnog objekta, kojima se pridružuju radi identifikacije i snalaženja u prostoru, imena nude važne obavijesti koje su izvan jezičnoga zanimanja.

Dvorska ojkonomija, kao posebna povijesna i jezična vrela, nude mnoge podatke o materijalnoj i duhovnoj kulturi ovoga kraja u njegovoj doista burnoj povijesti. Imena stvara sam puk i u njima sabija svoj svjetonazor. Ona su objektivna vrela i svojim sadržajem i svojim jezičnim likovima. U ovom radu željeli smo upozoriti na onu povijest koja je u njima sadržana.

LITERATURA

Bezljaj, F.

1956 *Slovenska vodna imena*, I-II, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.

⁵⁴ Neustaljenost imena pokazuje se u mnogim današnjim zapisima: *Kovačić-Selo*, *Lazarević-Selo*, *Čorić-Selo* itd. javljaju se češće s patronimskim množinskim imenima: *Kovačevići*, *Lazarevići*, *Čorići*. Dijalekatski izgovor katkad prevladuje nad standardnim oblikom imena. Tako se češće čuje *Pakovac* nego *Paukovac*, *Bòbere* nego ispravnog *Bòbare*, *Ūdetin*, nekadašnji *Hudetin*, u mjesnom govoru *Dètin*, potok Jamnica i naselje po njemu *Javnica* ima već izopačen standardni lik, naselje *Bujinja* prevladava nad ispravnijim likom *Bujina*, pa zaselak ipak glasi *Bujinci* (ne: *Bujinjci). Prisutna je dvojnost likova: *Lotine/Lotinje*, *Ljubina/Ljubinja*, izostavljaju se pridjevi npr. *Struga*, ne *Banska Struga* itd.

- Buturac, J.
1984 *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, (Starine, 59).
- Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*
1904-ss. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Dickenmann, E.
1966 *Studien zur Hydronymie des Savasystems*, I-II, Carl Winter Verlag, Heidelberg.
- Heller, G.
1980 *Comitatus zagrabiensis (Die historischen Ortsnamen von Ungarn)*, Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München, München, Serie 1, Band 11/1, 11/2.
- Index Gazeteer. Yugoslavia*
1944 I-VI, Showing Place-Names on 1 : 100.000 Map. Series, Cairo.
- Korenčić, M.
1979 *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Kukuljević Sakcinski, I.
1883 *Zrin grad i njegovi gospodari*, Zagreb.
- Laszowski, E.
1962 *Hrvatske povijesne gradine*, I, a, Zagreb.
- Leksik prezimena SR Hrvatske*
1972 (urednici V. Putanec i P. Šimunović), Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- Mažuranić, V.
1908-1922 *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, I-II, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji*
1974 Zagreb.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*
1959-ss. Srpska akademija nauka i umjetnosti, Beograd.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*
1880-ss. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Sabljar, V.
1866 *Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije*, Zagreb.
- Skok, P.
1971-1974 *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Starine JAZU*
1869-ss. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Šimunović, P.
1985 *Naša prezimena*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- Škaljić, A.
1973 *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Treće izdanje, Svjetlost, Sarajevo.
- Trubačev, O. N.
1974-ss. *Etimologijskij slovar z slovjanskih jazykov*, Nauka, Moskva.